

Jie ir mes

Beveik visi kandidatai į Seimą debatuose ir programose kalbėjo ne apie tai, kas mus sutelkia ir vienija, bet apie tai, kas skiria. Kalbėjo apie materialius dalykus, ekonomiką, kuriai pakilus iš duobės lemta padaryti tautą laimingą. Tačiau mes juk žinome, kad ne ekonomika padaro mus laimingais ir suvienija tautą – mes dirbame įvairių šalių ekonomikoms. Ir net ne religija – nes daug yra krikščioniškų tautų, o ir Lietuvoje gyvena skirtingų religijų ir net netikinčių žmonių, jau nekalbant apie kitas šalis, kuriose gyvena mūsų tautiečiai. Jie kalbėjo, tikėdami, kad turtin-gas žmogus – laimingas. Žadėjo, kad daugiau uždirbsim ir mes čia, Lietu-voje, kad daugiau uždirbdami būsim laimingesni, o tai sužinoję mūsų tau-tiečiai iš svečių šalių puls atgal.

Tačiau mes žinome, kad visada buvo ir bus šalių (šiuo metu Europoje tokių – dauguma), kurių gyventojai daugiau uždirba, turtingesni, tai, anot jų, ir laimingesni. Kitaip tariant, prikišamai mums siūlė emigruoti. Nes nežinia kada ir tik tuomet, kai jie ir jei jie bus valdžioje, mes čia, Lietuvoje, galime tikėtis nors dalinės laimės. Matyt, ne veltui baigiamojoje LTV deba-tų laidoje visų jų buvo paklausta – kada jie žada sukurti komunizmą, mat komunizmas – išskirtinė materijos laimė ir triumfas. Jie nusijuokė, o mes – susimąstėme. Kokias vertybes jie propaguoja?

Tačiau bene labiausiai nustebino TV žurnalistai ir vertintojai visuose televizijos kanaluose, laikantys save mūsų nuomonės reiškėjais. Daugy-bėje laidų kalbėdami beveik vien apie ekonomiką, net nepaklausė apie kul-tūrą, jos ekonomiką ir plėtrą, tarsi ji būtų visai nereikšminga ir mums ne-rūpinti visuomenės gyvenimo dalis, nieko nelemianti nei ekonomikai, nei žmonių gyvenimui, nekurianti jokių darbo vietų gamintojams, jau nekal-bant apie vieną esminių jos paskirčių – telkti ir ugdyti tautinę tapatybę, bendrumo jausmą, ugdyti kūrybiškumą ir neleisti prarasti nei vieno tau-tiečio, kur jis begyventų.

Tai liudija, kad žurnalistai ir komentatoriai reiškia ne mūsų, o politi-kų mintis ir yra jų pasaulėjautos ir pasaulėžiūros įkaltai. Politikų kalbose aiškiai matyti, kad jie kultūrą suvokia tik kaip pramogą, žmonių laisvalaikio praleidimui skirtą dalyką, o geriausiu atveju tik kaip švie-timo tarnaitę. Ir visai nesupranta jos ekonominės ir vienijančios prasmės bei reikšmės. Net kalbėdami apie emigraciją, visiškai ignoravo kultūrinius saitus, mus telkiančius ir neleidžiančius prarasti tapatybės ir bendrumo su gimtąja žeme ir savo tauta.

Kad dažnas politikas yra praradęs tapatybės su tauta ir kultūros jausmą, liudija ne tik nekultūringas jų elgesys rinkiminių debatų laidų metu, populistinis šnekėjimas, bet ir jų partijų programos, kuriose dažniausiai nėra nė žodžio apie kultūros plėtrą, jos įtaką išlaikant ir puoselėjant mūsų tapatybę. Tai liudija ir faktas, kad jie net nemato reikalo kalbėti apie gyvybinę kultūros svarbą emigracijoje, jos įtaką išsaugant lietuvių ir būtinybę šį procesą visokeriopai – taigi ir finansiškai – remti. Jie tik kalba, jog norėtų, kad emigravę žmonės sugrįžtų, tačiau iš esmės jie to visai nenori, gal bijodami konkurencijos, nes nieko neda-ro, kad tie žmonės neprarastų ryšio su gimtąja žeme. Ar jie susimąsto, kad kada nors sukūrus gerovę Lie-tuvoje bus kam į ją sugrįžti? Nemanau, nes nei jų kalbose, nei programose to nėra. Jie tik nuoširdžiai bijo, kad jaunimas nepabėgtų iš Lietuvos, ir tai nesigėdindami sako, nes nebus kam mokėti jiems didelių pen-sijų.

Nė vienas iš jų net neprabilo, kaip svarbu yra remti lietuvišką spaudą, mokyklas ir bendrus kultūri-nius procesus svetur, stiprinančius šį ryšį. Neprabilo, nes, manau, patys yra praradę tapatybės su tauta ir su savo žeme ryšį, nors ir gyvena Lietuvoje.

Nesakau, kad visi jie tokie. Taip ir negali būti. Todėl ir tikiu, kad tik mes, tie, kurie tikime vienijan-čiomis kultūrinėmis tautos galiomis ir etnine gyvastimi, galime priversti juos susimąstyti, suvokti ir ginti ne savo ar savo partijos, o tautos valią atspindinčius gyvybinius tautos kultūrinius – etninius interesus, nesvarbu, kas bebūtų išrinkti. Nors tai pasiekti bus labai nelengva. Ir išsirinkome – kitatautį, kad patik-rintume savo tapatybę ne tik svetur, bet ir čia, Lietuvoje. Ir sužinotume, ar ji vis dar mus telkia ir vienija.

Petras Mendeika

Vytautas V. Stanionis. Po atlaidų. Pivašiūnai, 1999

* * *

O kas gi tu esi, Tėvyne,
jei ne mes,
jei ne mūsų rankos, jei ne mūsų širdys?
Visas viliojančiai
nežinomas žemes
mums reiks atrast,
apšviesti
ir sušildyt.
O kas gi esam mes, Tėvyne,
jei ne tu, –
ar mes ne tavo amžių
sekundės ir minutės,
ar mes ne upė,
glamonėjama krantų,
kurios kiekvienas lašas –
tavo mintys?

Justinas Marcinkevičius
Ištrauka iš „Būti ugnimi“

Kitame numeryje:

- Tytuvėnų ansamblio žaizdos
- Antanas A. Jonynas. „Kambarys“
- LDK didikų giminės

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Petras Mendeika. Jie ir mes
- 2-as psl. O. Mikailaitė. Pal. J. Matulaičio ir Pr. Būčio draugystė
- 3-as psl. Aidas Marčėnas. Ištrupėjusios r dvės
- 4-as psl. V. Volertas. S. Peleckienės „Liūdesio krikštas“
- 5-as psl. A. Žemaitytė. Kūrėjas mieste (II)
- 6-as psl. K. A. Trimakas. Išgananti Dievo sūnaus veido įtaka
- 7-as psl. A. V. Škiudaitė. Rainių žudynės ir 1941 m. sukilimas (V)
- 8-as psl. Kultūros kronika

Pal. Jurgio Matulaičio ir Prano Būčio draugystė

Ses. Ona Mikailaitė

XXa. pradžioje, maždaug tuo pačiu metu, kai Pranas Būčys su Jurgiu Matulaičiu pradėjo dirbti, Anglijoje ir Prancūzijoje kūrėsi branduoliai, nuo kurių tuose kraštuose prasidėjo katalikiško gyvenimo atgimimas. Newmanas sugrįžimas į Katalikų Bažnyčią 1845 m. turėjo didelės reikšmės Anglijos inteligentijai. Newmanas mirė 1890 m., kai Pr. Būčys su J. Matulaičiu stojo į seminariją. Anglijoje įsteigtos Newmano mokyklos auklėtinis Hilaire Bellocas grįžo prie savo jaunystės tikėjimo, baigęs mokslus Oxforde. Ilgainiui G. K. Chestertonas ir daugelis jo draugų po Pirmojo pasaulinio karo perėjo į Katalikų Bažnyčią. Bellocas su Chestertonu tapo žymiais katalikų tikėjimo apologetais, nors ir skirtingu būdu.

Prancūzijoje Leonas Bloy buvo pagrindinis asmuo, apie kurį būrėsi kiti. Jo paveikta Raissa Maritain 1906 m. tapo katalike ir drauge su savo vyru Jacques Maritainu savo gyvenimo pavyzdžiu ir raštais, kuriuose ypač iškeliamas šv. Tomo Akviničio mokymas, išitraukė į prancūzų katalikiško gyvenimo atgaivinimo sąjūdį.

Pr. Būčio ir J. Matulaičio draugystė buvo tas branduolys, kuris paskatino jų pačių veiklą ir tapo dvasinės jėgos versme kitiems. Jų gyventas laikas labai panašus į mūsų.

Vienoje dirvoje sudygę daigai

Ir Pr. Būčys, ir J. Matulaitis gimė pavergtoje Lietuvoje, spaudos draudimo ir priespaudos metais. Abu augo kaime, gimtosios kalbos mokėsi vargo mokykloje prie motinos kelių.

Rašydamas apžvalginį straipsnį apie savo draugą arkivyskupą Jurgį Matulevičių (toliau – AJM) jo paties redaguojamai monografijai, Pr. Būčys taip apibūdino jo gyvenimo pradžią.

„Jurgis Matulevičius buvo Lietuvos ūkininkų sūnus. Tais laikais, kai jis gimė, mūsų kaimuose šeimynos buvo visos sveikos sielos ir sveiko kūno, taigi Jurgiui iš tėvų teko sveika prigimtis... ta prigimtis augo pasiturinčioje ir sveikoje kaimiečių šeimoje. Katalikų tikyba buvo sudariusi tos šeimos dvasinę ir protinę atmosferą” (AJM, p. 14).

Čia Pr. Būčys apibūdina ir save patį. Nors J. Matulaičio vaikystė buvo skurdesnė ir skaudesnė negu Pr. Būčio, abi asmenybės išitvirtino geroje žemėje. Jų amžius skyrėsi tik metais, ir į Marijampolės gimnaziją jie įstojo kartu. Vienoje klasėje juodu nesėdėjo, bet, kaip matyti iš Pr. Būčio prisiminimų, antroje ar trečioje klasėje būdami, abu lankė mokytojo Juozo Jasulaičio lietuvių kalbos pamokas.

Tykus ir ligotas Matulaičių Jurgis taip ir neužkliuvo Pr. Būčiui gimnazijos rūmuose. Penktąją klasę Jurgis turėjo palikti, pajutęs tokius didelius kojos skausmus, kad vos begalėjo paeiti. Vyresnysis brolis Jonas jį pristatė prie ūkio darbų. Pr. Būčys penktoje klasėje susirgo „tinginystės liga” ir buvo paliktas antriems metams. Prašvilpęs ir tuos, turėjo paklusti tėvui ir eiti dirbti lauko darbų. Abu jaunuoliai, net ūkio darbus dirbdami, griebėsi knygų. Abu gana anksti pajuto pašaukimą kunigystėn: Pr. Būčys įstojo į Seinų seminariją, o J. Matulaitį, kuris neturėjo lėšų, pusbrolis Jonas Matulevičius pasigailėjęs nusivežė į Lenkiją ir padėjo įstoti į Kelcų seminariją.

Seinų seminarijoje viskas buvo dėstoma lenkų kalba, bet ten veikė anksčiau suorganizuotas lietuvių patriotų būrelis, prie kurio Pr. Būčys tuo jau prisidėjo. Dar klieriku būdamas, jis jau rašinėjo į Prūsijoje leidžiamus lietuviškus laikraščius.

Kelcuose J. Matulaitis tokių galimybių neturėjo, todėl grįžęs į tėviškę atostogų, pasak Pr. Būčio, „kiekvieną vasarą atostogas praleisdamas tarp lietuvių klierikų, Jurgis per porą mėnesių prisivydavo lietuviybės darbuose savo draugus seiniškius, kurių lietuviškas veikimas pasireikšdavo mokslo metu” (AJM, p. 30).

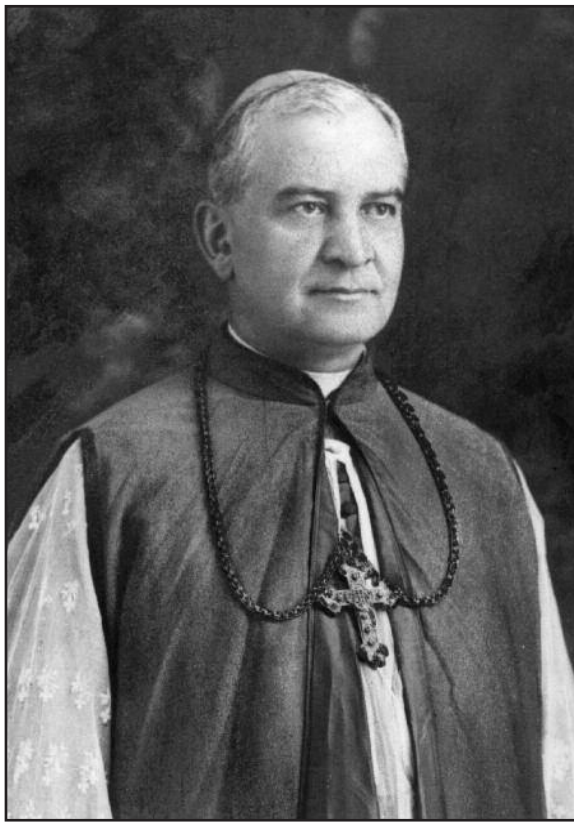
Baigę seminarias 1895 m., Pr. Būčys ir J. Matulaitis, kaip labai gabūs klierikai, buvo nusiųsti į

Petrapilio dvasinę akademiją tęsti teologijos studijų. Savo atsiminimuose Pr. Būčys rašo, kad jiedu pateko į akademiją gražiausiu jos žydėjimo laiku. Atvykę jie atsidūrė nemažame lietuvių būry – jų buvo apie trisdešimt ir tai sudarė trečdalį visos akademijos studentų.

Studijų draugai

Studijuodami akademijoje ketverius metus, Pr. Būčys su J. Matulaičiu suartėjo ir susidraugavo. Abu dalyvavo lietuvių būrelio diskusijose lietuviybės klausimais. Abu jau buvo įgudę rašyti straipsnius, o čia reikėjo visiems dalyviams juos skaityti ir išklausti kritiką. Dėl vieno savo rašinio J. Matulaitis vos nepakliuvo į rusų žandarų nagus. Pr. Būčys prisimena, kaip antrame kurse visi nustebo, vieną dieną rusų žandarams apsupus akademijos rūmus ir pradėjus daryti krata. Paaiškėjo, kad ji buvo daroma Marijampolės žandarų viršininko Vonsiackio įsakymu. Jis jau buvo suėmęs kelis slaptos lietuvių draugijos narius. Kažkas įskundė J. Matulaitį. Klieriko kambaryje buvo rastas pluoštas rankraščių. Laimei, akademijos inspektorius kan. Klopatorskis jį išgelbėjo, tvirtindamas, jog tai istorijos pamokų užrašai lotynų kalba.

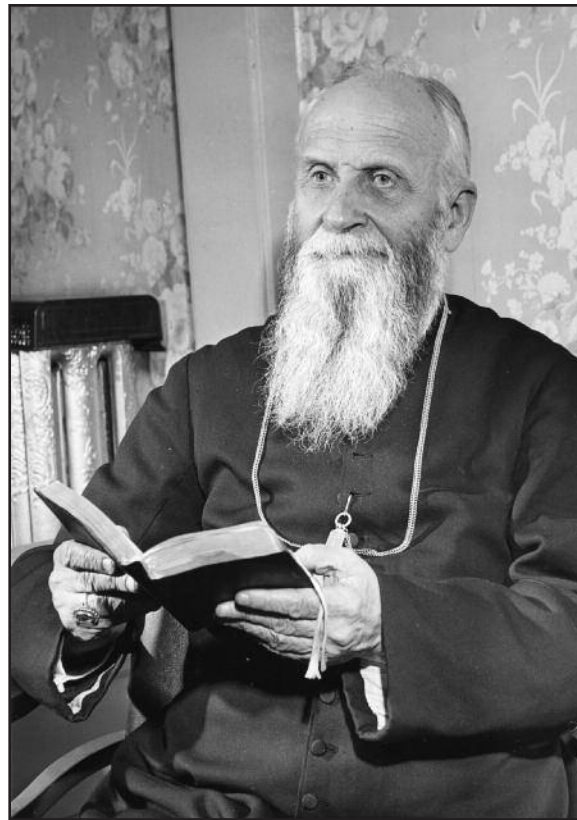
Lietuvių patriotų būrelis aptardavo slaptai leidžiamą lietuvišką spaudą ir turėjo apie ją tvirtą nuomonę. Pasak Pr. Būčio, „draudžiamuoju lietuvių spaudos laiku katalikiškoji mūsų laikraštija stovėjo žemiau už Kudirkos redaguojamą ‘Varpą’,

Vysk. Jurgis Matulaitis

žymiai pakrypusį prieš katalikybę į antiklierikalizmą” (Atsiminimai. I t., p. 217). „Varpas” pasirodė 1897 m., kai Pr. Būčys su J. Matulaičiu buvo trečia-me akademijos kurse.

Vincas Kudirka buvo gerokai vyresnis ir į Marijampolės gimnaziją buvo įstojęs 1873 m. Tėvo verčiamas, pabuvęs porą metų Seinų seminarijoje, V. Kudirka grįžo namo ir 1881 m., baigęs aštuonias klases, išvyko į Varšuvą studijuoti medicinos. Nors Pr. Būčys su J. Matulaičiu į pirmą gimnazijos klasę įstojo tik 1883 m., bet V. Kudirka jiems buvo žinomas. Be abejo, jie buvo girdėję ir apie Joną Basanavičių, kuris baigė Marijampolės gimnaziją 1873 m. ir išvyko studijuoti į Maskvos universitetą. Šių lietuviybės labai dirbančių inteligentų atitrūkimas nuo tikėjimo ir neigiamas nusiteikimas religijos atžvilgiu kėlė rūpestį jaunų dvasininkų širdyse. Jie jautriai išgyveno šiuos ideologinius lūžius, vykstančius tautiečių gretose. J. Matulaitis tuo klausimu parašė straipsnį „Žodis kunigėliams”, kurį nusiuntė savo draugui Šlekiui išspausdinti jo redaguojamame laikraštyje „Dirva-Žinynas” (išspausdintas 1903 m., JAV, Shenandoah). Tame straipsnyje jis kreipiasi į lietuvius kunigus, ragin-

Vysk. Pranas Būčys

damas vartoti lietuvių kalbą ir neatsilikti nuo tautinio atgimimo judėjimo. Jis kelia daugybę opių to meto klausimų: kodėl lietuvių inteligentija tokia uoli imtis tautos žadinimo darbo, o dvasininkija tokia nerangi; kaip atsvirti žalingą inteligentijos, svetur prisisėmusios visokių idėjų, įtaką kaimo žmonėms ir jaunimui; kaip suderinti tikėjimą su Tėvynės meile. J. Matulaitis susirūpinęs kalba ir apie persekiojamos Lietuvos Katalikų Bažnyčios vargus, ir apie tai, kad reikia ją gelbėti.

Šiais klausimais abu draugai sutarė. V. Kudirkos asmenyje jie matė to laiko tragediją: jauni, gabūs žmonės, atsidavę Lietuvos atgimimo darbams, visgi žaloja tautą, griaudami žmonių tikėjimą. Tokių klausimų svarstymas, be abejo, turėjo įtakos jų galutiniam apsisprendimui baigus akademiją toliau gilintis apologetikoje, tikėjimo gynimo moksle, nes jie matė, kaip tai reikalinga.

Akademijoje abu draugai dar labiau sustiprėjo – tapo drausmingesni ir darbštesni. Griežta akademijos tvarka užgrūdino ateities darbams. Dvasiniai užsiėmimai – maldos, mąstymai, rekolekcijos – jaunus teologus lavino praktiško krikščioniško tobulėjimo kelyje.

Pasak Pr. Būčio, J. Matulaitis buvo laikomas gabiausiu Akademijos studentu. Tylus, paskendęs knygose ir raštuose, jis visur pirmavo, bet be jokios arogancijos ar išdidumo. Pr. Būčys pasakoja, kaip trečiame, t. y. priešpaskutiniame akademijos kurse jis per didelius karščius ruošėsi egzaminams. „Pasiėmęs Bažnyčios istorijos vadovėlį, kaldavau kiek pajėgdamas akademijos sodelyje. Bet dėmesys išsisėmdavo veikiai, ir vadovėlis savaime iškrisdavo iš rankų. Iš viso gausaus mūsų kurso tik vienas Jurgis Matulevičius manęs pasigailėjo: atsisdėjęs šalia manęs, gyvu balsu padėdavo man mokyti. Tas žymiai palengvino darbą” („Atsiminimai”, I t., p. 195–196). Tuo metu abu draugai jau buvo įšventinti diakonais. 1898 m. lapkričio mėnesį J. Matulaitis buvo įšventintas kunigu, o Pr. Būčys – 1899 m. kovo mėnesį. Abu sėkmingai įteikė ir apgynė savo diplominius darbus ir gavo teologijos magistro laipsnius. Doktorato siekti abu buvo pasiryžę vykti į Friburgo universitetą (Šveicarija), kuriam vadovavo tėvai domininkonai.

Friburgą jie pasirinko todėl, kad norėjo gilintis apologetikoje pas garsų tos srities specialistą, domininkoną tėvą Albertą Maria Weissą. Tuo metu juodu buvo vieninteliai jo studentai. Savo profesorių jie gerbė ir kaip mokslininką, ir kaip vie nuolį. Jo gyvenimas ir pavyzdys patraukė ir sužavėjo abu. Pr. Būčys jį laikė paskutiniu juo iš didžiųjų vokiečių krikščionių apologetų.

Friburge, pirmą sykį išvykę už Rusijos valdomų žemių ribų, juodu išsiyrė į platesnius pasaulinės kultūros vandenis. Jau pramokę lietuvių, len-

AIDAS MARČĖNAS • IŠTRUPĖJUSIOS R DVĖS

Šiomet Metų knygos rinkimuose – naujovė. Pristatoma nauja knygų grupė – poezijos knygos. Iš penkių skaitytojai galės išrinkti populiariausią ir skaitomiausią. „Draugo“ skaitytojams pristatysime visas penkias. Šį kartą – garsaus lietuvių poeto, įvairių premijų laureato, gyvojo klasiko Aido Marčėno „devynių gyvenimų eilės“.

kiek bepildyčiau
gyvenimo turiniu
proto kloaką –

gausėja jūsų
kasryt
ištrupėjusios r dvės

*
*kam man tie žodžiai
jei nėra juose
liepsnos liežuvių*
Donatas Petrošius

smilkt – nederėtų,

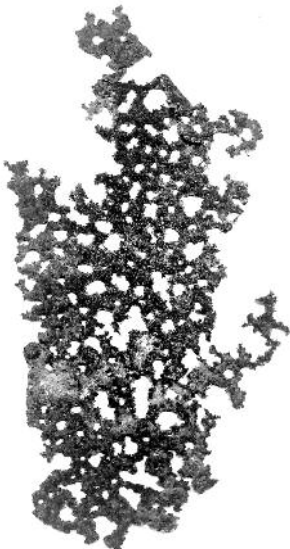
jei liepsnose nespragsi
mirštantys žodžiai –

dugną bedugnės kalbos
išlaižantys šaknimis

*
pasižiūrėjus
blaiviai,
trenktas Niutonai,
šis mechanizmas

nesudėtingas: kalba,
mirtis, jųjų padargai

*
tik laikrodukas,
neberodantis,
laiko
pasidabruotas –

amžiaus to, sidabrinio,
mirksnis šiems nanolaikams

*
lyg nuo anapus

tarytum krantas,
o toliau – neižiūriu,
meluočiau,
gal tik

erdvu
ir gilios pėdos,

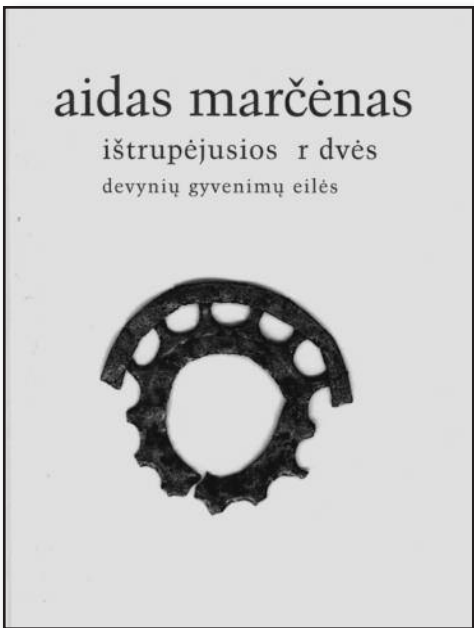
dažniausiai – lengvapėdžių

*
mirti – nelengvas
darbas mąstančiam žmogui!

bet mums – paukštukams,
kvaileliams
arba mintims
žmogaus mąstančio – baika

*
*štai ji – tanka
mąstant visatą:*

girdėjau, plėties?
tad vis rečiau sutiksi
poetų gerų;
likę linkę susitraukt,
susigūžt, susitankint

Aidas Marčėnas. Ištrupėjusios r dvės. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012

*
vos susikali
kokią taisyklę – žiūrėk,
Kristaus žvirblelis

atplasnojęs jau kiša
snapą netaisyklingą

*
eini sau mišku,
galvoji apie medžius
pasikeitusius –

dažniau ne į gerąją
pusę –
bibliotekoj

Ričardo Šileikos nuotr.

Atkelta iš 2 psl.
kų, rusų ir lotynų kalbų, čia jie išmoko prancūzų ir vokiečių kalbas. Ypač domėjosi nauja kultūrine aplinka: Friburgo mieste buvo stipresnė prancūzų įtaka, o pačiame universitete – vokiečių. Susidūrę su prancūzų ir vokiečių pasaulėžiūra ir dvasiniu jų gyvenimu, su kitais studentais tuos dalykus aptardavo. Prisimindamas tuos pokalbius, Pr. Būčys rašo: „Studentai tuos reiškinius aptardavo Canisianum'o bendrabutyje, pasivaikščiodami miesto apylinkėse, susirinkdami studentų draugijose ir universiteto koridoriuose. Jauni būdami, jie imdavo įvykius giliai į širdį ir įsigilindavo į juos protu. Beveik visi tų pašnekusių dalyviai... buvo darbštūs ir

gabūs. Jie beveik visi ne tik yra parašę disertacijas daktaro laipsniui gauti, bet, be to, dar žymiai daugiau pasidarbavę lietuvių spaudoje... Šitie kultūrų įvertinimo pasikalbėjimai būdavo be plano ir be užsibrėžto tikslo, tačiau kaip tik dėl to, man rodos, buvo naudingesni, nes natūralesni” (AJM, p. 16).
Anot Pr. Būčio, Friburge J. Matulaitis ypač pasižymėjęs savo sugebėjimu išvelgti, lyginti, aptarti šias kultūros ypatybes ir tuo pasiekęs intelektualinio išprusimo aukštumas.
Reikia paminėti ir tai, kad visą gyvenimą ir Pr. Būčys, ir J. Matulaitis buvo geri visuomenininkai dėl to, kad sugebėjo rasti kalbą su įvairių kultūrų žmonėmis. Be to, jie mokėjo

šnekėtis ir su inteligentais, ir su paprastais žmonėmis, nė vieno neniekindami. Tai tikros dvasinės kultūros ženklas.
Tuo metu Pr. Būčys ir J. Matulaitis dalijosi ne vien mintimis ir išpūdžiais, bet ir vargais. Nors mokslas buvo nemokamas, reikėjo pinigų knygoms ir kitoms išlaidoms, o abujų neturėjo, tad talkininkaudavo parapijose. J. Matulaitis, vikaraudamas šv. Jono parapijoje žemesnėje miesto dalyje, apsigyveno klebonijoje, kur jam buvo duotas šaltas, drėgnas kambariukas. Netrukus pajuto stiprius skausmus rankoje ir kojoje. Drauge su Pr. Būčiu nuėjo pas gydytoją, kuris nustatė kaulų džiovą ir patarė operuoti. Clement klinikoje J. Matulaitį

operavo, o Pr. Būčys laukė. Jis atpasakoja tą įvykį, ir čia, kaip retai kur jo atsiminimuose, galima pajusti, ką jis išgyveno: „Pustrečios valandos laukiau Matulevičiui skirtame kambaryje, kol vienuolė jį atgabeno. Matulevičius jau buvo atgavęs sąmonę, bet buvo taip suvargęs, kad nė žodžio nepajėgė ištarti” (Atsiminimai, I t., p. 273).
Liga ir jos gydymas sutrukdė J. Matulaičiui mokytis, ir Pr. Būčys akademiją baigė pirmas – 1901 metais. Kitais metais baigė ir J. Matulaitis, įgydamas teologijos daktaro laipsnį. Baigus mokslus, draugų keliai kuriam laikui išsiskyrė.

Tęsinys kitame numeryje

Literatūros pelenės S. Peleckienės „Liūdesio krikštas”

Vytautas Volertas

Gana retas literatūros žanras yra noveletės. Tai trumpučiai, užbaigti pasakojimai apie įvykį, vaizdą, autoriaus pastebėjimą ar jo vidinį išgyvenimą. Prieš Antrąjį pasaulinį karą šis žanras buvo plačiau pamėgtas Japonijoje, tačiau jį užgožė ir vos ne visiškai užtroškino platesnės apimties grožinės literatūros darbai. Suprantama, juk autoriui prie noveletės reikia sugaišti daug laiko, kad į siaurutėlius rėmus išsprautų daug pasakantį paveikslą. Kiek tokių vaizdų turėtų sukurti didesniai leidinėliui? Kaip skaitytojas priimtų? Ar jis turėtų kantrybės pasvarstyti apie tai, ką perskaitė, ar palygintų su savu galvojuimu ir įvertintų – aš manau ir galvoju gal taip, kaip sakoma, o gal visiškai priešingai. Juk po noveletės būtinai reikia susimąstyti. Per noveletes šuoliais nešokama. Jas tenka lukštenti kaip kevalę – sudėtingai susirangiusį riešutą. Taigi sunku autoriui, painu skaitytojui.

Lietuvių literatūroje noveletės taip pat labai retos. Tačiau paskutiniame penkiolikmetyje Lietuvoje pasirodė net šeši novelečių rinkinėliai – rašytojos Silvijos Peleckienės darbai. Dera priminti, kad tarp S. Peleckienės novelečių rinkinių yra ir novelečių romanas „Vilties durys”.

Paskutinysis šios autorės rinkinys – „Liūdesio krikštas”, šiemetinis Šiaulių „Neoprinto” leidinys. Knygelė – 46 psl., 31 noveletė. Viršelį puošia graudoka nuotrauka, gal apie rudens, o gal apie ankstyvo pavasario rimtį kalbanti. „Liūdesio krikštas” iliustruotas keturiomis ramiomis Vytauto Osvaldo Virkau iliustracijomis.

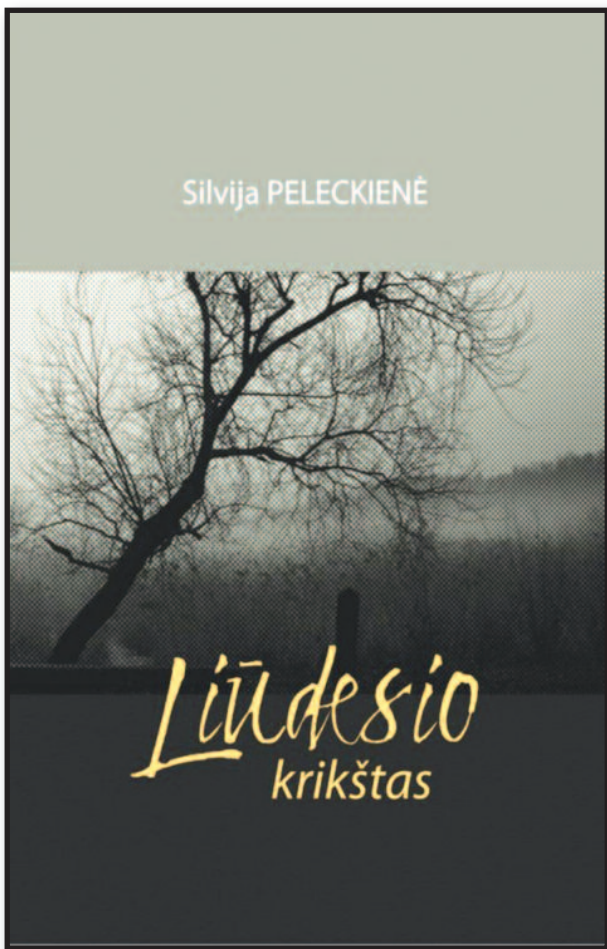
Gaila, kad S. Peleckienė su šiuo žanru skaitytojus supažindina kaip tik tuo laiku, kai grožinės literatūros karieta stovi įklimpusi, nes dauguma skaitytojų sušoko į tarškančius kompiuterių ratus. Literatūros kūrybinė padangė temsta.

Novelečių siužetų atpasakoti negalima, nes jos – neskaidomos. Tačiau pabandykime susidaryti vaizdą.

Rudens vakaras, plaukstosi žarstekliu pamaišoma ugnelė, už lango – mėnėsiena, mama ir tėtis kartu; visi brangiausi daiktai savo vietoje; ji buvo tarp jų, ir nežemiška šviesa degė širdy („Šviesa,” p. 7). Arba: nykus žiemos vakaras, neprašydusi gėlė; ateina rytas, gėlė jau išsiskleidusi; nuskaidrėjusi siela, nereikia ieškoti praeities klaidų („Dovana”, p. 19).

Novelečių autorė – stebėtoja ir mąstytoja, individualizmo ir ramybės šalininkė. Todėl jos žodynas bei frazės lengvučiai, lyg ore plevėsuotų: plazdenanti tamsa, plaukstosi, tylėdavome, mąstydavome, būnu būnu, pasaulis už šio pasaulio, čiobreliai, šalavijai, neapčiuopiama tyla, slėpingai vėrėsi dausos ir t. t. S. Peleckienė suranda paslaptis, suranda ir žodžius, kupinus prasmų ir bedugnio gilumo, suglaudžia juos į trumpas sakinių pynes, savo paslaptis ir skaitytojui atskleisdama. Tiesa, S. Peleckienės mąstymai suka arba į grauduliuko, arba į pasyvumo pusę. Ateina mintis: ar noveletėse galėtų išiterpti linksmesni trupinėliai? Ne anekdotai, bet noveletiškos smagios akimirkos?

S. Peleckienės „Liūdesio krikštas” – malonus leidinėlis savo turiniu, žodine forma, gera spauda ir V. O. Virkau iliustracijomis. Tačiau noveletės yra tik žodžiai sau ir bičiuliams. O gal novelečių rinkinius, šias literatūros pelenes, derėtų papuošti taip, kad jos taptų mintį ir akį dirginančiomis gražuolėmis grafitėmis? Būtent: jas gausiai išpuošti dailininko ar kelių dailininkų iliustracijomis, kad nė vienas popieriaus gabalėlis neliktų jų nepaliestas? Kitaip tariant, brangakmenius įtvirtinti aukse, rašytojo žodį apsupti dailės talentais. Tada novelečių rinkiniai taptų juos turinčiojo kultūriniu papuošalu. ☐

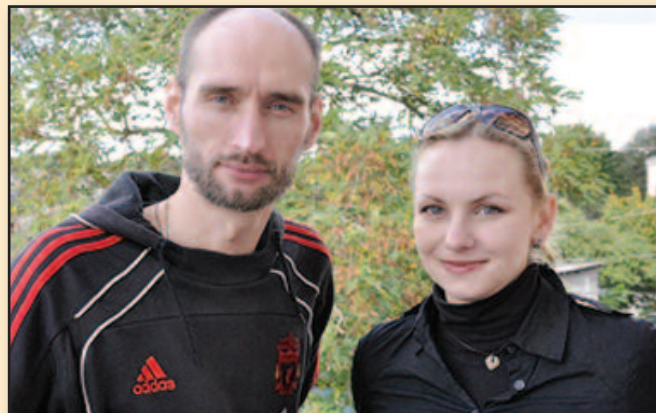
KRAŠTO ŽINIOS

2012 m. spalio 12 d. Utenos kultūros centro diskotekų salėje įvyko lėlių teatro „Zuikis Puikis” premjera. Buvo suvaidinta Reginos Katinaitės-Lumpickienės inscenizacija „Trys verpėjos” pagal to paties pavadinimo brolių Grimų pasaką. Tai spektaklis, skirtas visai šeimai, ir bilietas į jį kainuoja ne brangiau, nei kopūstas – 5 litai.

Spalio 13 d. Ukmergės kultūros centro dailės galerijoje pirmą kartą atidaryta pasaulinio garso menininko, skulptoriaus iš Izraelio Saadia Bahat paroda. Paroda pavadinta „Formų harmonija”. Ukmergės meno gerbėjai turės progą susitikti su pačiu autoriumi, kuris atskris iš Izraelio į savo parodos Ukmergėje atidarymą. Saadia Bahat dabar – 83 metai. Gimęs Alytuje, skulptorius buvo ištremtas iš Lietuvos prieš 69 metus. Per savo kūrybinio darbo metus skulptorius sukūrė daugiau nei 300 skulptūrų, kurios buvo įvertintos įvairiais apdovanojimais, surengė daugiau nei 20 personalinių parodų įvairiose pasaulio šalyse.

Spalio mėnesį Kretingoje jau 12 kartą vyksta Kretingos Egidijaus Radžiaus teatro organizuojamas renginys „Kita erdvė. Vakarų krantas”. Ji kasmet sukviečia netradicinio teatro išsiilgusius žiūrovus. Festivalis visuomet vyksta rudenį, kai gamtoje stoja tamsos metas, o žmonės panryja į save – „kitokią” erdvę. Šįmet bus parodyta Klaipėdos valstybinio muzikinio teatro premjera – netradicinis šokio ir muzikos spektaklis „Pilnatis” bei menininkų grupės „Kolektyvinis sodas” sukurtas spektaklis „Lietuviai” pagal Gintaro Grajausko tekstus. Tiesa, festivalio biudžetas toks menkas, kad jo neužtektų į Kretingą atvežti netgi vieną profesionalų kolektyvą. Tačiau festivalio rengėjai Nerijus Gedminas ir Eglė Miškinytė (juos matome nuotraukoje) nenuleidžia rankų – patys ieško pažinčių, geradarių ir menininkų, dirbančių dėl idėjos. Ir jiems pasiseka tokių rasti!..

Ruduo Druskininkuose.

Kazys Venclovas. Paukštukas. Žako Lipšico vardo parkas.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

G. Žilio nuotr.

Kūrėjas mieste (II)

Aldona Žemaitytė

Ruduo jau auksu ir cinoberiu nutapė anapus ežero augančius beržus ir klevus. O ankstyvais rytais ant ežero besiplaikstantis rūkas šoka baletą. Atgaivinu savyje jaunystėje patirtą jausmą, kad gražiausias metų laikas yra auksinis ruduo (dabar, deja, gražiausiu jau tapo pavasaris). Tad pakeliui į Žako Lipšico Druskininkų skulptūrų parką „Draugystės“ sanatorijos plotuose darau lankstą: kaipgi neužsukti į Muzikinį skulptūrų parką, kurį ne visi druskininkiečiai ir pažįsta kaip toki... Norisi praeiti teritorija, kurioje jaučiai jaučiasi ir maži, ir dideli. Ta teritorija plyti M. K. Čiurlionio ir Vytauto gatvių trikampyje, supama kitapus gatvės esančios „Maximos“ ir daugiaaukščių gyvenamųjų namų (jau Vytauto gatvės erdvėje), kuriuos nuo praeivių akių slepia senų medžių guotai.

Šis parkas gimė 2008–2009 metais, jo sumanymo autorius – buvęs Druskininkų savivaldybės vyr. dailininkas, skulptorius Antanas Balkė. Miesto savivaldybei skyrus lėšų, iš pateiktų 20-ties skulptūrų muzikinę tematiką atrinkti septyni kūriniai, kuriuos skulptoriai iš Vilniaus, Kauno, Panevėžio ir Druskininkų atliko iš metalo bei granito. Sakyčiau, kad tai jaukiausia ir natūraliausia gamtos atžvilgiu miesto meninė erdvė. Siauri pilkų plytelių ir raudono žvirgždo takai taip suplanuoti, kad praeiviams nekrinta į akis, savo natūralumu tarsi ištirpdami žalioje vejoje. Jie žmogiškai jaukūs. Net nejauti, kad eini taku, o ne per žalią pievą, kurioje tarsi klaidžioja didelio išivaizduojamo orkestro instrumentai – besisukantis „Gramofonas“, kurį taip mėgsta mažyliai ir net jų tėvai, „Smuikas“, „Dumplinis“, „Nata“, „Pauzė“ ir t. t. Žaidybiniai elementai tik papildo meninį-estetinį skulptūrų turinį. Taigi braidu šie instrumentai po žolę, glaudžiasi prie vasarą žydinčių, o rudenį ir žiemą išryškinančių savo grafinį vaizdą krūmų, šliejasi prie tamsiakamienių senų medžių, kurie tarsi kokie klausytojai didelėje gamtos salėje bando pagauti savo skulptūrinių kaimynų nuotaikas, kai jie derina tarpusavy natas prieš atsakingą „koncertą“. „Nata“ duoda toną, o „Pauzė“ išlaiko rimtį, „Gramafonas“ ima suktilis smagiu ratu, o „Dumplinis“ raito kaimiškas melodijas...

Pasiklausom jų ir keliaujam į „Draugystę“, kurios teritorijoje per keletą metų (2002–2006) atsirado keliolika parko skulptūrų iš akmens, labai vykusiai išikomponavusių tarp senų medžių ir jaunų krūmų. Tai keleto skulptorių simpoziumų rezultatas su aiškia meno kūrėjų nuostata, kas tai yra parko skulptūra, o svarbiausia – su prigimtaine „Draugystės“ sanatorijos šeimininkės Violetos Kaubrienės menine pajauta ir iš jos plaukiančiu geranorišku menininkų palaikymu. Meno kūrėjai, čia intensyviai besidarbuojantys kasmet po trejetą savaitę, būdavo aprūpinami nakvyne, maitinimu, medžiagomis, gydomosiomis procedūromis ir net kurortinėmis pramogomis. Kelioms savaitėms „Draugystė“ jiems tapdavo antraisiais namais.

Taip atsiskleidžia tikroji mecenatystės esmė ir

prasmė, kurią ši šauni moteris, matyt, turi kaip įgimtą kultūrinį fenomeną. Apie tapybos, grafikos, akvarelės ir kitos vaizduojamosios dailės menus, sukaupus „Draugystėje“, vertėtų (ir būtų privalu) kalbėti kitame straipsnyje, o dabar apsistokime prie skulptūrų ir jų kūrėjų. Tai žinomi Lietuvoje XXI amžiaus pradžios jaunosios kartos skulptoriai, kuriems tokie simpoziumai buvo reikalingi kaip oras, kaip gera mokykla, kaip idėjų ir meniniai impulsų žiedai, kurie skleidžiasi, pasižiūrint vieniems į kitus ir mokantis vieniems iš kitų.

Taigi 2002 metų skulptorių simpoziumas „Draugystėje“: Martynas Lukošius „Žaislas“, Antanas Šnaras „Briauna“, Marijonas Šlektavičius „Spiralė“; 2003 metai: Algimantas Vytėnas „Virsmas“, Saulius Širvinskas „Septyni“, Vytautas Narutis „Meteorito žiedai“; 2004 metai: Vytautas Narutis „Verbų sekmadienis“, Arvydas Ališanka „Akmens glėbyje“, Gediminas Mažintas „Takelis“; 2005 metai: Kazys Venclovas „Paukštukas“, Gediminas Mažintas „Gedimino Mažinto pilis“ (vėliau perkelta prie „Dainavos“), Vytautas Narutis „Raštas“, Vytautas Juncys „Iš vidaus“. 2006 metais simpoziumų ciklą užbaigė du jų organizatoriai: jau minėtas Antanas Balkė (skulptūra „Akmeninis augalas“) ir Gintaras Žilys (skulptūra „Poslinkiai“) – du iniciatyvūs ir drąsūs asociacijos „Žako Lipšico Druskininkų skulptūrų parkas“ įkūrėjai. Gydytoja Violeta Kaubrienė nesitenkino tokios galingos meno akcijos, kaip skulptorių simpoziumai, rėmimu. Ji po „Draugystės“ stogu telkė ir kitus vaizduojamosios dailės kūrėjus – tapytojus, grafikus, akvarelininkus, mažosios skulptūros meistrus... Ir ne tik iš Lietuvos – plenerai pamažu tapo tarptautiniais, į juos suvažiuoja kaimyninių (ir ne tik) šalių dailininkai. Ta pati tendencija yra ir „Dainavoje“. Zenonas Streikus ir Violeta Kaubrienė kol kas Druskininkuose yra didieji meno mecenatai. Žinoma, negalima pamiršti ir Lietuvos kultūros fondo bei Druskininkų savivaldybės indėlio į Druskininkų meninio veido kūrimą.

„Draugystės“ pagrindinis pastatas ir kiti korpusai išpuošti įvairios tematikos ir skirtingų žanrų meno kūriniais, kuriuos dailininkai (po vieną ar du kūrinius) palieka, kai baigiasi pleneras – o plenerai rengiami kasmet. Taip atsirado meno galerijos Centriniam sanatorijos korpusu, kylančios per tris aukštus. Jos liudija, kokius lobius gali sutelkti vienas žmogus, turintis ryškią estetinę prigimtį, meninį pojūtį ir supratimą, kad menas greta gydomųjų ir kitų kurortinių procedūrų yra lygiavertis komponentas, atstatant žmogaus dvasinę pusiausvyrą ir fizinę sveikatą. Tai dvasinis turtas, kuris liks ateities kartoms, pasakojantis, kaip atgimusios Lietuvos verslininkai tapo meno mecenatais, nes ši tradicija jau sena visame laisvame ir išprususiame pasaulyje. Zenonas Streikus ir ypač Violeta Kaubrienė kol kas Druskininkuose yra didieji meno mecenatai, kurių pavyzdžiu jau seka „SPA Vilniaus“ ir „Eglės“ sanatorijos savininkai. Tikiu, kad Lietuvoje tokių žmonių daugės drauge su išlaisvėjusios ir praturtėjusios Lietuvos visuomenės dvasiniu pakilimu. □

Nata. Muzikinis parkas Druskininkuose.

A. Žemaitytės nuotr.

Gramofonas. Muzikinis parkas.

A. Žemaitytės nuotr.

Vytautas Narutis. Raštas. Žako Lipšico vardo parkas.

G. Žilio nuotr.

IŠGANANTI DIEVO SŪNAUS VEIDO ĮTAKA

Teigiama Romeo Castellucci spektaklio interpretacija

Kęstutis A. Trimakas

Nesusipažinus su visu veikalu, visada iškyla pavojus klaidingai jį vertinti. Taip atsitiko ir su vienu spektakliu, apie kurį Lietuvoje buvo paskelbta trumpa klaidinanti žinia – kad jame išmatomis apmėtomas Jėzaus paveikslas. Tai sukėlė protesto bangą. Spektaklis buvo rodomas Lietuvos nacionaliniame dramos teatre Vilniuje, spalio 6-7 d. Straipsnyje pateikiame visą spektaklio turinį ir iš to einančias išvadas.

Kiekviena kultūra gali ir turi žmonėms padėti susirasti atsakymą, kas jie yra. Visai neseniai Lietuvoje vienas spektaklis kėlė klausimą: kas yra žmogus – trumpalaikis žemės praeivis ar gyvas Dievo paveikslas? Tas autorius – Romeo Castellucci. Tas spektaklis – „Apie Dievo Sūnaus veido koncepciją“.

I. Spektaklio turinys

Scenos vidury – didelis Jėzaus veido paveikslas (Antonello da Messinos paveikslo „Pasaulio Išganytojas“ reprodukcija). Visos scenos nukreiptos į Jėzaus veidą. Viskas vyksta Dievo Sūnumi vadinamo asmens akivaizdoje.

Senas paliegęs tėvas ir sūnus

Tėvas prabangiuose sūnaus namuose, senatvės ir ligos paveiktas, nebegali kontroliuoti savo vidurių. Apsipurvina ir apipurvina ištaigingai švarius baltus sūnaus baldus: lovą, sofą, viską, kur tik atsisėda. Sūnus iš pradžių kantriai valo tėvą ir suteptus baldus. Bet kitą rytą tai atsitinka ir vėl. O sūnus turi skubėti į darbą ir jam dėl kažkokių reikalų suskamba telefonas. Jis praranda kantrybę. Supyksta ant tėvo, bet vėliau jo atsiprašo.

Tėvas praranda proto orientaciją, nežino, ką jis pats daro. Ant savęs ir ant lovos išlieja purviną vandenį. Sūnus, netekęs pusiausvyros, atsistoja priešais Jėzaus paveikslą ir kartoja: „Jėzau, Jėzau, Jėzau...“

Sūnaus pastangos, jo pyktis, kantrybės netekimas, atsiprašymas rodo jo vidinę kovą – rūpini-mąsi tėvu. Ir klausimas: kaip žiūrėti į jį? Ar jame yra dar kažkas likę žmogiško? Kažkas pagarbaus? Sūnaus kartojime „Jėzau...“ lyg skamba pagalbos maldavimas – troškimas matyti tėve kažką kilnaus.

Vaikai apmėto Jėzaus paveikslą

Scena keičiasi. Lieka tik paveikslas. Įeina vienas vaikas. Pamato paveikslą. Kažko užsimano. Nusiima kuprinę. Iš jos išsiima kažkokias „granatas“. Jas ima mėtyti į tą paveikslą.

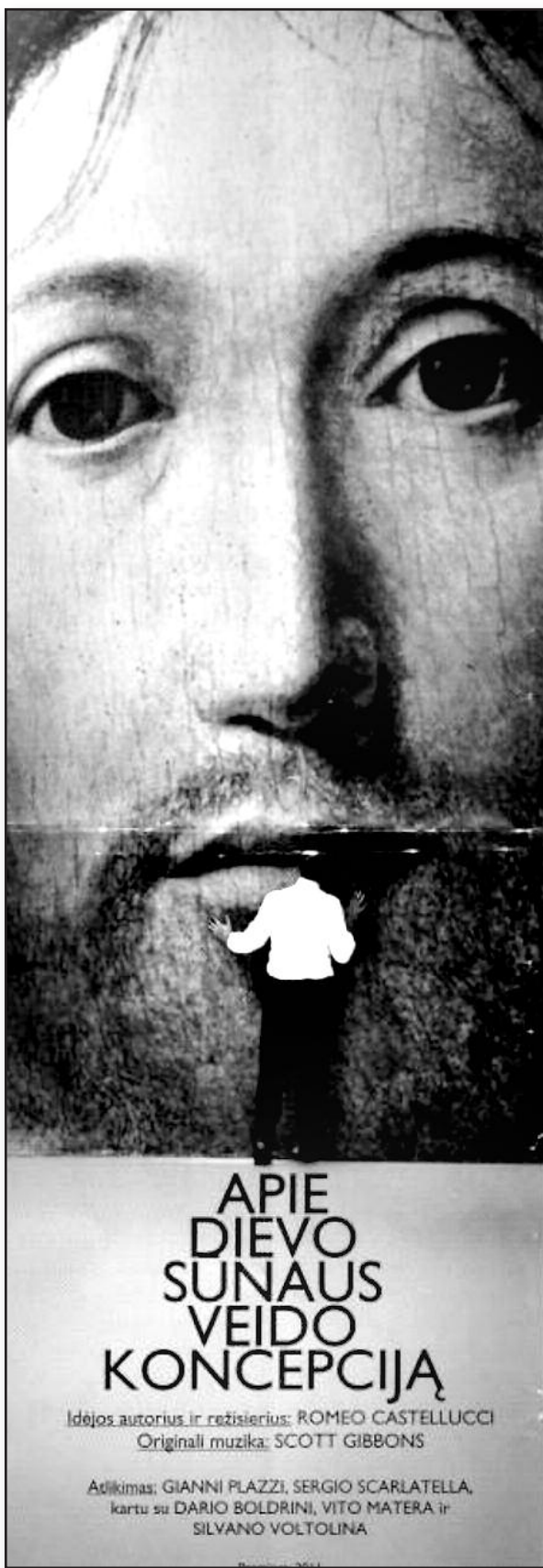
Ateina daugiau. Ne vien berniukai, bet ir mergaitės. Ir jie užsimano. Iš kuprinės iškratę „granatas“, ima jas mėtyti į paveikslą. („Granatos“ – ne išmatų gniužulai. Jos nesutepa paveikslo.)

(Autorius nepaaiškina, kodėl vaikai su paveikslu elgiasi taip nepagarbiai. Palieka tai žiūrovui spėti, spręsti. Vaikai nesuvokia, kad paveiksle atvaizduotas žmogus būtų kuo ypatingas, pagarbus. Atrodo, kad jie neturi nuovokos ir yra praradę pagarbą ir bet kokio žmogaus, ir Jėzaus paveiks-lui.)

Mažas vaikas nuleista galva

Vaikai, pasiėmę kuprines, išeina iš scenos. Pasilieka tik vienas vaikas, mažiausias iš to būrelio; taip pat senelis kitoje pusėje. Abu apšviesti. Vaikas pažiūri į paveikslą ir nuleidžia galvą. Paskui pamažu pasisuka į žiūrovus salėje... su nuleista galva. Ir lieka kurį laiką taip stovėti.

(Autoriaus užuomina. Vaikas yra paveiktas to paveikslo, to kitų (ir gal jo paties) nepagarbaus pa-

sielgimo... ir tuo atsisukimu į žiūrovus – ir ta prasme – į visą žmoniją jis dalinasi susigėdijimo jausmu su visais.)

Kadangi vaikas lieka su senu žmogumi scenoje – ir abu apšviesti, tai atrodo, kad autorius nori, kad tame momente būtų suvoktas ir kažkoks ryšys tarp jo ir seno žmogaus. Koks? Galima interpretuoti, kad jis, kai jaunas buvo, irgi kažką panašaus padarė.... Vaikas gal išreiškia ir to seno žmogaus susigėdijimo jausmą priešais paveikslą.

Jėzaus paveikslas draskomas

Scena keičiasi. Lieka tik Jėzaus paveikslas. Jis pradėdamas terlioti juodais dažais iš kitos pusės. Beterliojant pamažu jis plėšomas. Beplėšant atsiranda juodos žmonių figūros, kurios visiškai suplėšo paveikslą. Jų veiksmą palydi dvigubi, prieštaraujantys garsai: vieni – išreiškiantys pyktį, blogį, kiti – skambančios psalmės.

(Vaikų elgesys buvo nepagarbus, bet ne piktaivališkai nukreiptas prieš paveikslą ar asmenį, vaizduojamą tame paveiksle. Bet juodos žmogystos, naikindamos paveikslą, tarsi kėsinosi sunaikinti jame vaizduojamą asmenį. Tai gali būti užuomina apie Jėzaus kančią ir mirtį).

Juodos žmogystos, sudraskiusios Jėzaus paveikslą, – tai kur kas labiau provokuojantis švent-

vagiškas elgesys, nei vaikų įvykdytas paveikslo apmėtymas „granatomis“. Tačiau spektaklio autorius aiškiai tiems veiksmams nepritaria: jie – ypač paveikslo sudraskymas – pavaizduojami kaip piktdariški; jis nebūtų parodęs susigėdusio vaiko.

Klausimas ir atsakymas

Tamsoje, vietoj suplėšyto paveikslo, atsiranda žodžiai: „**TU ESI (NESI) MANO GANYTOJAS**“. (Žmogus yra laisvas. Yra du galimi pasirinkimai: teigiamas ir neigiamas. Kiekvienas žmogus savo gyvenime gali pasirinkti vieną arba kitą.)

Ryškiau sušvinta tai vienas, tai kitas... kaip galimas žmogaus pasirinkimas. Pabaigoje ryškiau sušvinta „Tu esi mano ganytojas“; „nesi“ išblėsta.

Vyskupo teigimas

Matęs šį spektaklį Antverpeno vyskupas Johan Bonny pasisakė: „Šis spektaklis man paliko didelį ispūdį... Ar Jėzus „mano ganytojas“, ar ne? Režisierius neturi man duoti atsakymo. Aš pats turiu jį surasti. Tačiau jis gali man užduoti klausimą. Ar galiu teigti, kad Jėzus „mano ganytojas“?... Biblijoje sakoma: „Kaip avinėlis, vedamas pjauti... jis neatvėrė savo burnos“ (Iz 53:7). Kančiose negalėčiau susitaikyti su jokių kitų ganytoju, kaip tik su šiuo avinėliu. Vieną dieną iš šio pasaulio išnyks visi veidai ir liks vien beveidė tamsa arba išliks tik vienas veidas; veidas, kuriame atpažinsime bei atrasime save – prisikėlusio Jėzaus Veidas.“

II. Išvados

1. Spektaklio autorius iškelia žmogaus orumo problemą (pirmoje scenoje – tėvas teršia save ir aplinką, o jo sūnus – pavojuje prarasti pagarbą jam).

2. Autorius pagarbiai naudoja krikščioniškus įvaizdžius (Dievo Sūnaus ir Ganytojo; autorius nepriboja jų; jų interpretacijai, net jų gelmei – kelias atviras).

3. Veikalas savo įvaizdžiais yra lankstus. Jis palieka daug vietos kiekvienam žiūrovui įterpti savo pasaulėžiūrą. Rezultatas: daug interpretacijų. Neigiamos interpretacijos nutolsta nuo veikale tradiciškai krikščioniškų įvaizdžių prasmės.

4. Remiantis tradiciškai krikščioniškais įvaizdžiais, spektaklyje galima rasti giliai krikščionišką atsakymą, kad žmogus yra sukurtas kaip Dievo paveikslas, tik savo apsisprendimu ir Išganytojo pagalba turi užsitikrinti, kad tokiu Dievo vaiku taptų.

5. Stengiantis suprasti, kas yra žmogus, būtinai tenka suvokti, kas yra jo Išganytojas, ateinantis iš Dievo, savo likimu prisijungęs prie žmonių, savo auka išgyvenantis jų blogį (spektaklyje pavaizduotas Jėzaus veido draskymas, lydimas blogio garsų ir gėrio psalmių, gali būti interpretuojamas kaip paties Išganytojo kančia ir mirtis, kad žmonėms būtų gražintas Dievo paveikslas. Jo prisikėlimas spektaklyje neižiūrimas).

6. Dievo Sūnaus veidas paveikia žmones. Kantrybę praradęs sūnus nukreipia savo skundą į paveiksle vaizduojamą Jėzų. Po paveikslo apmėtymo mažame vaike Dievo Sūnaus veidas iššaukia gėdos jausmą. Vis dėlto blogiui visiškai pasidavusiuose, pajuodavusiuose žmonėse Dievo Sūnaus veidas sukelia jo sunaikinimo aistrą. Tik psalmių garsai skelbia, kad nors paveikslas sudraskomas, Dievo Sūnaus veidas nesunaikintas išlieka. Visa tai rodo Dievo Sūnaus veido išganančią įtaką žmonėms, kurie apsisprendžia jį laikyti savo Ganytoju.

7. Autoriaus išvada išreikšta jo paties parinktais žodžiais. Pirma klausimu: ar Jėzus yra Išganytojas; nurodomas galimas pasirinkimas: taip ar ne. Švyti ryškesni žodžiai – taip.

8. Mūsų šiuolaikiniams žmonėms tokio žmogaus ir jo Išganytojo supratimo kaip tik labai trūksta. Juk jis atitinka Kristaus supratimą. Kultūros uždavinys: tokiu supratimu persiimti, kad padėtų šių laikų žmonėms tą kilnumą savyje įgyvendinti ir kitus dėl to pagarbiai traktuoti. □

Rainių žudynės ir 1941 m. sukilimas (V)

Audronė Viktorija Škiudaitė

Tęsinys. Pradžia 2012 m. rugsėjo 22 d. „Kultūroje“

Kaip vertinti tardymų medžiagą

Perskaičiusi išlikusius luokiškių tardymo protokolus, konsultavausi su dr. Arvydu Anušausku, buvusiu Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos mokslinio tyrimo centro Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento direktoriumi, dabar Seimo nacionalinio saugumo komiteto pirmininku, istoriku, tiriančiu teroro, genocido, slaptųjų tarnybų istoriją ir gerai žinančiu RAINIŲ įvykius. Buvo svarbu suprasti, kaip vertinti šią medžiagą, kuri nepatyrusiam tyrinėtojiui pasirodė žiauri išdavystėmis. Dr. A. Anušauskas sako, kad pasipriešinimo dalyvių buvo tokios nuostatos – išsilaikyti 2–3 dienas, t. y., laimėti laiko, kad spėtų pasislėpti susiję žmonės. Iš tiesų balandžio 26–30 d. suimtieji luokiškiai ir kaunataviškiai pirmuosiuose tardymuose gynėsi, kad nieko nežino apie sukilimo prieš sovietų valdžią organizavimą, negirdėjo jokių kontrrevoliucionierių pavardžių, tuo labiau jų nepažįsta. 2–3 tardymo metu labai aiškiai galima jausti, kada prasideda kankinimas: kategoriškas klausimas „ar baigsite spyriotis ir sakysite tiesą?“ Ir atsakymas: „Taip, sakysiu tiesą“... Liudijimai prasideda apie gegužės vidurį (bet kalba toli gražu ne visi). Iki birželio 8-osios, kada buvo suimta nužudytųjų RAINIUOSE grupė, buvo daugiau kaip mėnuo, gaila tik, kad ne visi likusieji laisvėje slėpėsi. Kodėl? Gal dėl to, kad neturėjo patyrimo? Gal savo veiklos rimtai nevertino? Arba tiesiog pasikloviė likimu ir artėjančiu karu, kuris, manė, sutrukdys bolševikams įvykdyti savo planus.

Pogrindis Luokės valsčiuje 1941 m.

Pogrindžio dalyviai. Stebėjimo byla 2660, kuri vėliau pervardinta į baudžiamąją P–18523, pradėta 1941 m. balandžio mėn. 25 d. (Č. Šalkauskas pradėtas stebėti 1941 m. kovo 4 d., nes tą dieną užvesta byla, – tai rodo išlikusi suimtojo kortelė.) Nutarimai suimti pirmąją grupę Luokės valsčiuje rašyti balandžio 25–26 d. Byla įvardinta Vlado Opulskio, Adolfo Grušo ir kitų 27 kaltinamųjų vardu. V. Opulskis – buvęs Lietuvos kariuomenės majoras, dažniausiai įvardintas kaip vienas iš sukilėlių organizacijos Telšiuose vadovų. Beje, jo tardymo medžiaga labai trumpa – vienas puslapis. Kaip matyti iš sovietų parinktų liudytojų, pvz., to paties namo gyventojų rusiškoms pavardėms pasakojimų, tai – vienišas vilkas, drąsus ne tik pagrindinėje veikloje, bet ir buityje, okupantų atstovams atvirai sakęs savo nuomonę. Jo palaužti nebuvo galima. Jis buvo nuvežtas į Kauną, kaip vienas iš pavojingųjų iš ten etapu varytas į rytus, Baltarusijoje, pakeliui į Červėnę, nušautas, kai nutrintomis kojomis atsiliko nuo kolonos. Žinią apie tai pranešė išsigelbėjusieji.

Visi suimtieji balandžio 26–30 d. buvo kaltinami pagal 58 str. p.p. 2, 10–11 – dalyvavus ginkluotame sukilime. Taigi visi šie faktai sako taip pat, kad Luokės apylinkėse vyko rimti dalykai, ir okupantai tai atitinkamai įvertino. Todėl galima įsivaizduoti, koks galėjo būti jų įniršis, kai reikėjo trauktis iš Telšių ir palikti savo mirtinus – ideologinius priešus, ruošusius prieš juos ginkluotą sukilimą, gyvus. Ir šiandien dar gyvas tas enkavedistinis supratimas Rusijoje, jį galima nesunkiai įžiūrėti Rusijos prezidento žodžiuose apie savo priešus, kuriuos jis yra išreiškęs viešai: „močitj v sortirach“ – skandinti išmatų duobėse. Enkavedistams nepaka-ko šiaip sau nušauti, priešus reikėjo pažeminti, su-trypti jų žmogiškąjį orumą. Beveik kaip kokioje nors Kambodžoje, kaip yra užfiksuota amerikiečio kareivio prisiminimuose: kambodžietis, nušovęs priešą, su pergale džiaugsmu suvalgė jo kepenis, tą patį pasiūlęs padaryti ir savo kolegai amerikiečiui. Pirmykštė sąmonė – suvalgyti priešų kepenis arba paskandinti išmatose yra daugiau negu tik nužudyti. Tai reiškia nugalėti.

1941 m. balandžio mėn. pabaigoje suimtuosius jau išvardijome, juos enkavedistai pripažino pogrindinės kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos nariais. Kostas Rumbutis tokių mini daugiau ir iš

kitų vietų: Juozą Dauginį, Jonušką, Paulauską ir Palkimą iš Paškvėnų; Šimkų, Maskoliūną iš Pabalvės, Tryškių valsčiaus; Norvilą iš Tryškių gel. stoties; Luokės girininką, kurio pavardės nežino; Jurgelį, Vanagą iš Varnių; brolius Kasperavičius iš Žemalėnų kaimo, Tryškių valsčiaus, ir Kasparavičių iš Patumšės, Luokės valsčiaus; Stonkų iš Ubiškių, Telšių valsčiaus; Jocių Juozą iš Pabalvės, Tryškių valsčiaus; Atkočaitį iš Staniškių, Luokės valsčiaus; Rudoką Joną ir Rudoką Andrių iš Degučių, Luokės valsčiaus; Valiulį iš Degučių; Galminą iš Staurilių, Tryškių valsčiaus; Petrą Maskolenką iš Kaunatavos, Luokės valsčiaus; Juozą Dužinskį iš Montvydų, Luokės valsčiaus; Adolfą ir Praną Butkus iš Kaunatavos; Praną Vitkų iš Kaunatavos.

Liudas Bielskis dar įvardija Skrinską iš Marijampolės; Adomą Simutį iš Kaunatavos; Pikturną, girininkijos raštininką; Sutkų, dirbantį Raudonosios Armijos sandėlyje; mokytoją Daukšą iš Jėnopolės; Staniulį; Šautkulį.

Pranas Stasiulis mini Valių Peteraitį iš Luokės; Stasį Jocių iš Luokės; Geštautą iš Pavandenės.

Adolfas Grušas, jau kelintą kartą suimtas 1948 m., kaip 1941 m. sukilimo dalyvius įvardija (pabrėždamas, kad dabar gyvenančių apylinkėje nežino, nematė ir mini dažniausiai pasitraukusius į Vakarus arba žuvusius): Juozą Venckų, 35 m., Lietuvos armijos karininką, sukilėlių vadą iš Baltakiškių; Račkauską, 42 m., iš Ražukių; Stasį Jagminą, 35 m., iš Žilakių; Praną Stasiulį, 40 m., iš Barvydžių; Antaną Bagužą, 35 m., iš Gudžiškių; Antaną Vaitkų, 35 m., iš Petrikių; Feliksą Vaitkų iš Luokės; Gečą, 35 m., iš Maulėkų (?); Gedrimą, 40 m., Lietuvos armijos seržantą iš Maulėkų; Antaną ir Stasį Viktoravičius, 28 m., iš Jucių; savo brolių Vacį Grušą iš Jucių (šis brolis pasitraukė į Vakarus; tardytojas paklausė: „O kodėl nepaminėjote brolio Kazio?“)

Kokiomis aplinkybėmis minimi RAINIUOSE nukankintieji luokiškiai

Balandžio 26–30 d. suimtųjų tardymuose yra paminėtos ir visų RAINIUOSE nužudytųjų pavardės. Tiesiogiai kaip sukilėliai įvardinti broliai Jonas ir Andrius Rudokai (Kosto Rumbučio tardymas gegužės 18 d.), Petras Maskolenka (Kosto Rumbučio tardymas gegužės 18 d.), Stasys Jocys (Prano Stasiulio tardymas gegužės 29 d.), Juozas Truška (Kosto Rumbučio tardymas gegužės 18 d.). Kiti – Česlovas Šalkauskas, Zigmas Parafionavičius, Adomas Simutis, Adolfas Butkevičius įvardinti dalyvaujantys konkrečiuose veiksmuose.

Štai Liudas Bielskis gegužės 17 d. tardyme sako: „Be to, turiu pranešti tardymui, kad šių metų balandžio mėnesį mūsų sukilėlių organizacijos dalyvis Kaupas papasakojo man, kad jis sutiko vieną karininką, jo pavardės nežinau, tas karininkas neva tarnavo lietuvių korpuse ir pavogė daug ginklų, po to pasislėpė ir nelegaliai gyveno pas **Šalkauską**, jo vardo nežinau, buvusį dvaro arendatorių, dabar turi 30 ha žemės, gyvena Naujikų dvare, Telšių apskrityje“. Reikia pastebėti, kad Č. Šalkausko suėmimui tai jau nebegalėjo turėti reikšmės, nes jis Telšių kalėjime jau buvo kalinamas nuo gegužės pradžios.

Ona ir Marytė Šalkauskaitės sako, kad jų tėvų namuose 1940 m. keletą mėnesių slapstėsi tėvo brolis, buvęs karininkas Henrikas Šalkauskas, bolševikams ateinant vadovavęs Kauno sunkiųjų darbų kalėjimui. 1940 m. rugsėjo mėn. 30 d. jis buvo suimtas, mirė lageryje.

Ypatingajame archyve yra išlikusi įskaitos kortelė, NKGB Telšių skyriaus užpildyta 1941 m. kovo 4 d., kuri žymi ir bylos užvedimo pradžią. Artimųjų teigimu, Č. Šalkauskas buvo suimtas gegužės 9 d., nors kortelėje rašoma, kad gegužės 16 d. Vienoje iš grafų, pavadintoje „okraska“, kas lietuviškai galėtų reikšti „nusikaltimo pobūdį“ – pasa-

Adomas Simutis (stovi antras iš kairės) Nepriklausomos Lietuvos laikais, su šeima ir svečiais

kyta: „povstančeskaja“, t. y. sukilėliškas. Grafoje „įvairios atžymos“ rašoma, kad „Sušaudytas 1941 m. birželio 25 d. evakuacijos metu Telšiuose komisijos sprendimu, į kurią įėjo NKGB Telšių apskrities, VIII armijos, vykdomojo komiteto ir kt. atstovai“.

Tokia pati kortelė užvesta ir Adomo Simučio vardu.

Adomas Simutis V. Opulskio byloje pirmą kartą minimas L. Bielskio gegužės 15 d. tardyme. Pas L. Bielskį buvo rastas laiškelis, kuriame minima Adomo Simučio pavardė. Pacituosime patį tardymo tekstą. Gegužės 15 d. Liudas Bielskis vis dar tvirtina, kad jis nebuvo sukilėlių organizacijos narys, bet štai tardytojas Rubcov (verčia tardytojas Trinkūnas) užduoda jam klausimą, kuris, atrodo, ir palaužia suimtąjį, nes nuo to momento jis ima atvirauti:

„– Jūs toliau sakote netiesą ir būsite atskleistas. O dabar duokite parodymus, kas buvo tas prietelis, kuriam jūs rašėte laiškeli, rastą pas jus per areštą?

– Tas prietelis – mano pažįstamas Gopanavičius, vardo nežinau. Jis prekybininkas, gyvena Telšių mieste, pas kurį aš prieš trejus metus dirbau miško krovos darbuose ir uždirbau 100 litų. Iš karto jis man pinigų nesumokėjo ir išmokėjimą vis tempė, todėl aš jam ir rašiau raštelį, kad grąžintų skolą.

– O kas tas Simutis, kurį jūs siuntėte su tuo rašteliu?

– Simutis Adomas, kalvis, turi vieną dešimtinę žemės ir gyvena Kaunatavos miestelyje.

– Kodėl asmeniškai jūs pats nenuvažiavote ir nepaėmėte pinigų?

– Aš buvau užsiėmęs ūkyje, o Simutis dažnai važinėdavo į Telšius, aš jam ir patikėjau paimti pinigus.

– Simutis paėmė pinigus iš Gopanavičiaus?

– Ne, aš jam raštelio neperdaviau ir pinigų iki šiol negavau.

– Kiek laiko jūs dirbote pas Gopanavičių?

– Apie metus.

– Ir nežinote Gopanavičiaus vardo?

– Aš žinojau tik jo pavardę.

– Paaiškinkite, kodėl raštelįje jūs rašote, kad „jūs galima pasitikėti“?

– Todėl, kad Simutis sąžiningas žmogus.

– Kodėl jūs prašėte Gopanavičiaus kaip galima daugiau pinigų, kai jis jums skolingas tikrai 100 litų, ir kas „tas žmogus“, per kurį jis turi atsiųsti pinigus?

– Aš norėjau, kad Gopanavičius sumokėtų man visus pinigus, o ne dalį, o „tas žmogus“ – tai Simutis.

– Jūs kalbate nenuoširdžiai ir slepiate žmogų, kuriam rašėte šį raštelį, ir šio raštelio tikslą. Atsakykite, kam jūs rašėte raštelį?

– Aš sakau tiesą, raštelį rašiau Gopanavičiui.

– Netiesa. Jūs tą raštelį rašėte ne Gopanavičiui. Siūlome papasakoti, kam jūs rašėte raštelį ir kokių tikslu?

– Taip, prisipažįstu, kad tardymui sakiau netiesą. Aš pasižadų papasakoti visą tiesą. Šis raštelis, paimtas iš manęs suimant, rašytas ne Gopanavičiui, o Skrinskui, vardas, atrodo, Antanas. Skrinskas dirba Marijampolės kariniame komisariate,

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

Spalio 12 d. Kauno dramos teatre Didžiosios scenos atidarymo proga parodytas režisieriaus Jono Jurašo spektaklis „Balta drobulė“ pagal to paties pavadinimo rašytojo Antano Škėmos romaną. Kūrinio sceninės adaptacijos autorė – rašytoja Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė. Ir režisieriui, ir adaptacijos autorei svarbiausioji tema buvo menininko išlikimas svetur, praradus savo namus. A. M. Sluckaitė prisimena lemtingą sutapimą: New Yorke važiuodama į darbą metro, išlipdavo toje pat stotelėje kaip ir spektaklio herojus, eidavo ta pačia 34 gatve kaip ir jis. Tiesa, dabar to didžiulio viešbučio, kuriame liftininku dirbo Antanas, jau nebėra. Tačiau, pasak spektaklio autorių, išliko „sukta kova su mirtimi“ ir rutina. Pagrindinį vaidmenį „Baltoje drobulėje“ atlieka aktorius Dainius Svobonas.

47-ajame „Sitges“ fantastinių filmų festivalyje (Ispanija) lietuvių režisierės Kristinos Buožytės filmas „Aurora“ (angl. „Vanishing Waves“) buvo išrinktas geriausiu šių metų Europos fantastiniu filmu. „Aurora“ apdovanota Méliès d'Or prizų. Šis filmas pasakoja lemtingą meilės istoriją, vykstančią paraleliniame pasaulyje. Į jį pakliūva Lukas – jaunas neuronų informatikas, mokslinių bandymų metu tapęs pagrindiniu bandomuoju objektu, o Aurora – po automobilio avarijos komos ištikta moteris. Vaidina Jurga Jutaitė, Marius Jampolskis, Šarūnas Bartas.

Šių metų Frankfurto knygų mugėje buvo paskelbti šių metų Europos Sąjungos literatūrinės premijos laureatai. Tarp dvylikos laureatų – ir lietuvių rašytoja Giedra Radvilavičiūtė (premią jai įteikta už esė knygą „Šiąnakt aš miegosiu prie sienos“). Kiekvienam laureatui bus įteikta 5 tūkstančių eurų premija ir suteikta pirmenybė gauti knygų vertimo finansavimą pagal ES prog-

ramą „Kultūra“. Pirmą kartą ES literatūrinės premijos įteiktos 2009 m. Nuo to laiko ES programos „Kultūra“ lėšomis finansuoti 32 laureatų knygų vertimai į įvairias kalbas. Premiją remia Europos Komisija, Europos knygynų federacija, Europos rašytojų sąjunga ir Europos leidėjų federacija.

Spalio 11 d. Vilniaus „Forum Cinemas Vingis“ kino teatre įvyko režisierės Giedrės Beinoriūtės dokumentinio filmo „Pokalbiai rintomis temomis“ premjera. Lietuvos žiūrovai išgirdo, ką apie gyvenimą galvoja šių dienų vaikai. Pasak režisierės, šį filmą ją paskatino sukurti Vandos Juknaitės knyga „Išsiduosi. Balsu“, kurioje rašytoja kalbasi su įvairaus likimo ir socialinės padėties vaikais.

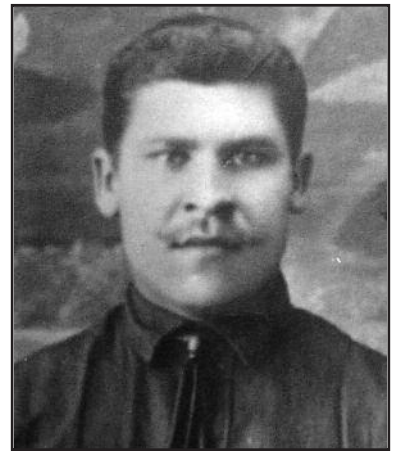
2012 10 11 – 2012 10 14 vyko tarptautinis festivalis „Vilnius Jazz“. Tai seniausias kasmetinis džiaz festivalis, organizuojamas nuo 1987 m. Siekdamas supažindinti Lietuvos džiaz mėgėjus su aktualesniais šiuolaikinio džiaz tendencijomis, festivalis kasmet ieško naujų, kylančių vardų. Festivalis – vienas svarbiausių Rytų Europos džiaz židinių, kurį kasmet aplanko apie 7000 įvairaus amžiaus ir socialinių sluoksnių klausytojų. Šiomet kaip įdomi naujiena džiaz gurmanams pateikiamas japonų džiazas.

Spalio 10–13 d. Visagine vyko tarptautinis monospektaklių festivalis „Atspindys“. Šiomet festivalis pirmą kartą surengė Armėnų teatro dienas, kurios vyko Vilniuje, Kaune ir Visagine. Septintajame teatrų festivalyje parodyti 12 spektaklių iš 8 šalių. Lietuvai atstovavo Birutė Mar (žodžio ir muzikos improvizacijų spektaklis „Anapus tylos“), Vidmantas Fijalkauskas (spektaklis „Kritimas į tamsą“ pagal V. Nabokovą), Aušra Pukelytė ir Andrius Bialobžeskis („Pjesė prarastam balsui Katinėlis ir Paukštelis“). Spektaklius žiūrėjo ir vertino tarptautinė komisija, kuriai jau antrus metus vadovavo legendinis lietuvių teatro ir kino aktorius Regimantas Adomaitis.

Rainių žudynės

Atkelta iš 7 psl.

Adomas Simutis

pareigų nežinau. Šį raštelį rašė Kazys Kaupas – Kaunatavos mokyklos mokytojas, kartu su Rumbučiu mano vardu.

– Kodėl jūsų vardu ir ką reiškia raštelis?

– Reikalas tas, kad apytikriai kovo mėn. 1941 m. aš važiauvau į Kauną ir traukinyje sutikau Skrinską, pokalbyje su kuriuo mes vienas kitam papasakojom apie kontrrevoliucines sukilėlių organizacijas. Aš Skrinskui pasakiau, kad Kaunatavoje ir Luokėje veikia organizacija, kuri kovoja su sovietine valdžia ir kad mes neturime ginklų. Skrinskas man pasakė, kad Marijampolės mieste taip pat veikia tokia organizacija, kuri turi ginklų ir gali mums duoti.

Kai aš atvažiauvau į savo Valakų kaimą ir Kaunatavoje sutikau Rumbutį, jam papasakojau apie savo susitikimą ir pokalbį su Skrinsku ir apie tai, kad Skrinskas žadėjo duoti ginklų; tada Rumbutis ir Kaupas nusprendė parašyti laišką Skrinskui mano vardu, nes aš su Skrinsku apie tai buvau kalbėjęs, ir Adomą Simutį pasiūsti parvežti ginklų.

– Simutis važiavo pas Skrinską į Marijampolę ginklų?

– Ne, raštelis liko pas mane, aš neturėjau laiko pakalbėti su Simučiu ir pasiūsti jį ginklų.

– Tai išeina, kad jūs esate sukilėlių organizacijos dalyvis?

– Taip, aš, Bielskis, esu sukilėlių organizacijos, veikiančios Telšių apskrityje, dalyvis.

– Kada susiformavo organizacija ir kas jus užverbavo į tą organizaciją?

– Kada susiformavo mūsų organizacija, aš nežinau. Mane į sukilėlių organizaciją užverbavo Rumbutis 1941 m. vasario mėn., kai jis grįžo iš Vokietijos.

– Ką Rumbutis darė Vokietijoje ir kokiomis aplinkybėmis jis jus užverbavo į sukilėlių organizaciją?

– Rumbutis 1941 m. sausio mėn., rinkimų į SSRS Aukščiausiąją tarybą metu, nuėjo į rinkimus, kur paėmė biuletinį, bet nebalsavo ir kartu su biuleteniu grįžo namo. Tada jį balsavimo komisijos nariai pasivijo ir privertė balsuoti. Po to atsitikimo Rumbutis, bijodamas, kad jį gali areštuoti, kažkur pasislėpė ir apytikriai po savaitės vėl pasirodė miestelyje ir sutikęs mane papasakojo, kad buvo Vokietijoje, Šilutės mieste, kur matėsi su gen. Plechavičium. Plechavičius sako kalbėjo Rumbučiu, kad pavasarį vokiečiai vis tiek ateis į Lietuvą, todėl Lietuvoje reikia ruoštis, organizuoti šaulius, kad jie būtų pasiruošę ir padėtų kovoj su Raudonąja armija. Rumbutis pasiūlė ir man įstoti į organizaciją. Aš pradžioje jokio atsakymo nedaviau, bet po to dažnai susitikinėjant ir kalbant su Rumbučiu jis visą laiką kalbėjo apie mano įstojimą į šaulių organizaciją, ir aš sutikau, nes sukinėdamasis tarp žmonių, kurie buvo prieš sovietų valdžią, prieš kolūkius ir veikiamas tos antisovietinės atmosferos pats pradėjau pritarti antisovietinėms pažiūroms.

Toliau tardomasis vardią pavardes sukilėlių. Tardomas buvo tris kartus. Jo ir Rumbučio keturių tardymų medžiaga ir suteikia tam tikrą sukilėlių organizacijos vaizdą. Šiek tiek esama medžiagos Prano Stasiulio ir Justino Petkevičiaus tardymo protokoluose, bet tai jau tik papildymai ir patikslinimai. Plačiau apie organizacinius reikalus – tolesniuose skyriuose.

Tęsinys kitame numeryje